

Др Олга НЕЧАЈ

БЕОГРАД – БЕЛОРУСИЈА – БЕЛИ АНЂЕО
(Академик Петар Влаховић: контакти са белоруском
културном антропологијом)

Светски познат српски антрополог, председник Антрополошког друштва Југославије, академик Петар Влаховић – некадашњи колега и пријатељ белоруских научника. Више пута је долазио у Белорусију на научне конференције заједно са својим колегама. Са своје стране белоруски научници са одсека антропологије и екологије Института наука о уметности, етнографије и фолклора Националне академије наука Белорусије су стални учесници конгреса Југословенског антрополошког друштва. Доктори наука, белоруски антрополози Лидија Тегако, Инеса Саливон, кандидат наука Олга Марфина и други белоруски антрополози размењивали су публикације са научницима из бивше Југославије захваљујући подршци и иницијативи академика Петра Влаховића. Аутор ових редова је стручњак за филмску уметност који ради у одељењу филмске и телевизијске уметности ИИЕФ НАН Белорусије. У многостручности, захваљујући стваралачким контактима са Петром Влаховићем, у Белорусији је настао и развијао се нов научни правац – културна антропологија. Данас активно ради Белоруска академија еколошке антропологије, чији чланови проучавају разне медицинско-биолошке и културно-антрополошке проблеме.

Теоретска основа „разгрананавања” појма „антропологија” (који се традиционално схвата само као „физичка антропологија”) је савремено тумачење ове науке као интегративне која садржи комплекс наука о човеку. Тако Петар Влаховић принципијелно проучава антропологију на савременом нивоу као универзалну науку о човеку која садржи и етничке и културно-историјске аспекте. Обједињујући и повезујући достигнућа различитих наука савремена антропологија, према правилном схватању П. Влаховића, треба да служи хармонизацији и човека и друштва, да побољшава и човеков живот и човечанство.¹

¹ Академик Петар Влаховић. Антрополошко друштво Југославије – уз 40-тогод. постојања / Гласник антрополошког друштва Југославије. тол. 34, Београд 1998/99. С. 9.

То су велики и сложени задаци. У њиховом решавању антропологија, коју су раније сматрали чисто природном науком, шири своје границе обједињујући знања из области других наука – културологије, науке о уметности, етнологије, историје, филозофије.

С тачке гледишта савремене филозофије, општа антропологија (*general Antropology*) је скуп научних дисциплина које проучавају човечанство у свим фазама његовог развоја. Она фокусира своју пажњу, са једне стране на биолошку и културну диференцијацију различитих група људи, са друге стране – на оне интегративне црте које омогућавају да се човечанство представи као јединствена целина”.² Антрополошке дисциплине деле се на физичку (или биолошку) антропологију која проучава биолошке карактеристике човека, расну диференцијацију човечанства, етногенезу народа; антрополошку лингвистику, филозофску антропологију (социјалну филозофску дисциплину), еколошку антропологију (проучава узајамно деловање живих организама и средине) и др. Културна антропологија проучава културу народа и човечанства. „У структури антрополошких дисциплина културна антропологија заузима главно место, јер управо у њеним оквирима и њени представници стварали су основне теоретске поставке, карактеристичне за антропологију у целини.”³

Основна интересовања као научника и огроман број публикација академика Петра Влаховића повезани су са класичном физичком (биолошком) антропологијом. Уз то сфера његових научних интересовања широка је и разноврсна. Као научник и грађанин своје земље он дели њену историјску судбину, прима к срцу историјске катаклизме. У својим научним радовима он двоструко повезује научне антрополошке аспекте са социјално-културним, историјским ситуацијама.⁴ Петар Влаховић је оличење чврсте животне позиције, храбрости, људског достојанства, поноса и части. Такав је и српски народ. Ове црте својствене су и белоруском народу, храбром, великодушном и непобедивом. Сваком народу током векова судбина је доделила своја историјска искушења. Несреће и тешкоће на историјској прекретници нису савладале ни Србе, ни Белорусе, оне су створиле основу менталитета етноса. Ту су и ратне најезде, и природне и техничке катаклизме. У историји код Срба је Косово, код Белоруса – Хатињ и Чернобил. Али, као што је приметио општесловенски геније Пушкин – „тако тежак маљ, дробећи стакло, кује мач.” Карактер и менталитет народа исковала је историја.

Косово је реч која много значи не само у историји Срба него и Словена у целини, па и Белоруса. Белоруски истраживач, филолог Јелена Јаскевич у вези проучавања дубоких духовних, историјских, културних веза Бело-

² Светска енциклопедија: Филозофија XX век.- Мн., 2002. с. 40.

³ Исто тамо, као (2) с. 41.

⁴ В. посебно истраживања П. Влаховића о антрополошким и еколошким последицама бомбардовања у Југославији.

русије са Јужним Словенима, међу њима и са Србијом, издваја специјални правац у систему антропологије – „духовно-историјску антропологију.” Предмет исте су „архетипске личности” које утеловљују духовно-моралне идеале етноса. Међу таквим архетипским ликовима, који много значе и за Србију и за Белорусију, истраживач издваја Григорија Цамблака, старешину манастира Дечани у старој Србији и Свето-Павловског манастира на Атосу, химнографа, мајстора панегиричког жанра.⁵ А Јаскевич бележи да је Косовска битка 1389. године била кључни моменат у српској историји, врхунац етничке пожртвованости као Куликово поље за Московију, Гринвалд за Белорусију (уопште за Велику кнежевину Литванију, Пољску, Ческу). „Косава мела для сербаў містычнае значэнне, бо симвалізавала вызваленне духа пры рабстве плоці (...) Гэта велічная нацыянальная ідэя яскрава ўвасоблена ў шэдэўры эўрапейскага мастацтва фрэсцы Белы Ангел манастыры ў Мілешаве (XII век)”.⁶ После трагедије на Косову пољу Григориј Цамблук служио је у храмовима Велике кнежевине Литваније, а 1414. године, уз подршку Великог кнеза Витовта у белоруском граду Новогрудку сабор епископа изабрао га је за владику самосталне Литванске митрополије. Ту је написао преко 10 проповеди које су уписане у књиге манастира у Белорусији – Супрасаљског, Жировицког, Оршанског и др. Ј. Јаскевич, говорећи о значају јужнословенског утицаја на прегаоце старобелоруске писмености, прати линију архетипских пасионираних карактера белоруског етноса кроз векове. Њен основни закључак повезан је са идејом да једино служење високој духовној идеји васпитава и правог човека и пасионирано јаку нацију која поседује етничку карактеристику и високу духовност.

За Белорусију, као и за Југославију посебно духовно-морално искушење XX века био је Велики отаџбински рат у коме је погинуо сваки четврти становник. Сва уметничка култура послератног времена, све врсте уметности у Југославији и Белорусији изразиле су идеју духовне непобедивости народа у ватри трагичних ратних искушења. Основна мисао дела о „белоруским Хатињама” – душа народа остала је жива без обзира на суров геноцид и патње народа. Средином 90-их година XX века после чернобилске катастрофе (1986. год.) настали су нови озбиљни проблеми у вези не само техничких, медицинско-биолошких, него и социјално-културних, психолошких аспеката последица Чернобила. То је био такозвани „духовни Чернобил” – привремени пад биоенергије, духовна апатија. Уметност је изразила ову забрињавајућу тенденцију. Настала је потреба не само за физичком адаптацијом, него и духовно се супротставити несрећи. У оваквим околностима као никада показала се неопходном и еколошка антрополо-

⁵ Алена Јаскевич. Падзвіжнікі і іх святыні. – Духоўная культура старажытнай Беларусі. – Мн., Польша, 2001.

⁶ У истој литератури, као и (6) с. 154.

гија, и културна антропологија. У годишњим зборницима „Еколошка антропологија”, које издаје белоруска Академија еколошке антропологије на граници XX-XXI века проучавани су не само медицински и биолошки проблеми адаптације, рехабилитације у постчернобилском периоду, него и проблеми широког хуманитарног профила. Посебно на примеру филмске уметности проучавана је биокултурна адаптација у постчернобилском периоду.⁷ Петар Влаховић је стални учесник тих међународних конференција.

Овome треба додати да се и сам Петар Влаховић бави проблемима културне антропологије у области филмске културе. Тако, 2001. године био је члан Савета X Међународног фестивала етнолошког филма који је организовао Етнографски музеј у Београду. Веза културне антропологије и аудиовизуелне културе доноси корист и природним наукама и хуманитарној сфери. Како сматра етнолог Љубомир Рељић етнолошки фестивали 1996-1999. г. приказали су не само развој нових уметничко-научних облика филма, него и храброст народа који ствара своју културу у околностима међународних санкција, ембарга, бомбардовања. Филмови су забележили културне и урбанистичке процесе у нашим земљама, очување и промену традиција у националним културама на граници миленијума.⁸ По мишљењу Божицара Зечевића, филмског критичара, председника Југословенске филмске штампе, филм се развија у моћно средство етнологије и све више шири своје културолошке границе. Са овим се поклапа мишљење белоруског етномузиколога Зинаиде Можејко која сматра да посебан значај музичког етнолошког филма као златног фонда културе нације је у томе да он „као национални образац одсликава дубинску суштину националног менталитета.”⁹ У њему се укрштају научна концептуалност и традиције филмске естетике.

На X Међународном етнолошком фестивалу у Београду Петар Влаховић је био члан Савета фестивала, учествовао је у награђивању белоруског документарног етнолошког филма „Кретање земље” (сценариста – етномузиколог З. Можејко, режисери Ј. Лисјатов и С. Гајдук, сниматељ Н. Сидорченко), коме је додељена награда „Прохорски анђео” „за највећи етномузички допринос”. Лик Прохорског анђела изабран је за симбол фестивала етнолошког филма, јер је сам фестивал одржан у Конаку манастира Све-

⁷ Збирке „Белоруски филм. Млади режисери” – Минск, 1999; „Филм и култура”. – Мн. 1999; „Белоруски играни филм на прагу XXI века: реалност и перспектива. – Минск, 2001; „Концепција развоја белоруског филма”. – Минск, 2001; „Белоруска култура и филмска уметност”. – Минск, 2002; „Гісторыя кінамастацтва Беларусі”. У 4 тамах. Том I і том II. – Минск, 2001-2002 гг.

⁸ В. Љубомир Рељић. Фестивал етнолошког филма. – У збирци „Десети међународни фестивал етнолошког филма”. – Београд – Бујановац, СР Југославија, 2001.

⁹ Зинаида Можејко. „О когнитивном приступу визуелној антропологији”. / Зб. „Концепција развоја белоруског филма” – Минск, 2001, стр. 52.

тог оца Прохора Пчињског. Прохорски анђео је фрагмент барелјефа манастира. То је и духовни симбол народа.

Према томе, још једном се јасно испољила унутрашња веза између научне и културне делатности српског академика, антрополога, дивног човека Петра Влаховића и белоруске културне антропологије. Та веза није случајна. Сигурно је да су њени почеци у унутрашњем јединству духовних корена словенских народа – Срба и Белоруса. Па, код речи – појмова Београд (Бели град), Белорусија (Бела Русија) и Бели анђео – заједнички прасловенски корени су „бели”, „светао”, „чист” тј. продуховљен, узвишен.

